

8. Пузанов І. І., Сушинська І.Ю., Кліменко С. А. Структурні зрушення в економіці – єдиний шлях адаптації до зовнішньоекономічних умов // Зарубіжний досвід соціально-економічної політики і проблеми зовнішньоекономічних зв'язків. – К., 1993. – С. 4–13.
9. Бураківський І.В. Міжнародна торгівля та економічний розвиток країн з перехідною економікою: Теоретико-методологічний аналіз механізму взаємозв'язку –К.: Києво-Могилянська Академія,1998. – 204с.
10. Bing Xiang . “The reform of China’s state-owned enterprises: the role of stock markets.”in China in the Post-Deng Era, The Chinese University of Hong Kong Press, Hong Kong, 1998 (p.311–328).
11. Suisheng Zhao. China’s changing security environment in the Asia-Pacific Region. Conference held on June 3–4, 2002 by National SunYatsen University. – P. 11.
12. <http://www.zheli.com/27/>

Гладка А.Б., Уланчук В.С.

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ефективне функціонування економіки країни не може відбуватися без розвинутої системи зовнішньоекономічних зв'язків. Включення національної економіки в систему світових господарських процесів позитивно впливає на розвиток країни, сприяє підвищенню технічного рівня виробництва, раціональному використанню природно-сировинних ресурсів, ліквідації дефіциту окремих товарів та підвищенню рівня життя населення.

При веденні зовнішньоекономічної діяльності суб'єкти використовують різні її форми:

- зовнішня торгівля – це найстаріша форма діяльності, за її допомогою здійснюється купівля–продаж товарів, устаткування, продукції інтелектуальної праці, аукціони, ярмарки, торги;
- спільне підприємництво реалізується у вигляді інвестиційних проектів всіх галузей економіки країни, включаючи освіту, науку, страхування;
- надання послуг включає міжнародні перевезення вантажів, посередництво, банківські та біржові послуги, страхування, лізинг, туризм, а також інформаційно–комп'ютерні послуги, що надаються через систему Інтернет;
- співпраця включає в себе такі види як науково-технічна, економічна, інформаційна.

Міжнародні об'єднання та організації відіграють дуже важливу роль в організації співробітництва між країнами, регулювання зовнішньоекономічної діяльності і міжнародної економічної співпраці. До найбільш важливого їх числа відносяться: ООН з багатьох чисельними комісіями та інститутами, Світова організація торгівлі (СОТ), Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), міжнародні товарні і валютні біржі, Європейський економічний союз (ЄЕС) та ін. [4].

Така діяльність має для економіки України надзвичайно велике значення. Можливість самостійного її ведення викристалізувалися в роки перебудови, на початку переходу країни до ринкової економіки.

В сучасних умовах глобалізації міжнародної економіки країни світу тісно пов'язані одна з одною. Це зумовлює зародження міждержавних зв'язків у світовій економіці, яка розвивається за об'єктивними економічними законами. Їх визначають стимулювання виробництва та підвищення якості продукції, вивезення капіталів, концентрація виробництва, конкуренція на товарних ринках.

Даним питанням присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Азізова О.П., Барзорова С.І., Буги В.Г., Горди А.С., Зубця М.В., Новікова Ю.Ф., Рижкова В.Г. та інших.

Основним результатом розвитку продуктивних сил країни в аграрному секторі є світова продовольча система, яка формується в результаті інтенсифікації міжнародної кооперації і поділу праці, взаємодії та глобалізації національних товарних систем у сфері виробництва й продажу продовольства. Основним елементом світової агропродовольчої системи є міжнародна торгівля, адже вона сприяє спеціалізації на тих видах діяльності, які мають певні переваги [6].

Зовнішньоторговельна діяльність АПК України з 1991р. по 1997р. розвивалась під впливом таких чинників, як суттєве скорочення виробництва і внутрішнього споживання продукції споживчого призначення та поглиблення економічної кризи в пострадянських країнах. Це обмежило доступ вітчизняної продукції на ринки інших країн, посилило залежність підприємств АПК від імпорту сировини. В результаті вітчизняні товаровиробники переорієнтувалися з ринків збуту пострадянських країн на ринки в країні далекого зарубіжжя.

Ситуацію погіршила світова економічна криза 1997–1998рр., в ці роки значно знизився попит на український експорт, проте у 1997р. вперше в Україні було зафіксовано позитивне зовнішньоторговельне сальдо [9].

Починаючи з 2000 року помітно почало зростати виробництво сільськогосподарської продукції, загальмувалося падіння обороту продукції агропромислового комплексу. Нині, Україна не має стійкої позиції на світовому ринку, за нею дедалі стійкіше закріплюється роль постачальника на світові ринки сировини та напівфабрикатів [3]. Тобто, структура українського експорту має сировинну спрямованість, яка протягом

десятиріччя лишилась незмінною. Це робить країну незалежною від коливань попиту на ринках країн – імпортів продукції, їх тарифних і нетарифних заходів [7].

В структурі українського імпорту протягом останніх років суттєвих змін не спостерігалось і традиційно провідну роль тут займають енергоносії [5]. В структурі імпорту значну питому вагу має місце продукція хімічної промисловості.

Товари, які імпортуються в Україну, походять із країн СНД, Балтії, Європи, Азії. У 1999р. спостерігалось зменшення обсягів імпорту до 20,5%. Це було викликано світовою економічною кризою, в Україні знизилась доходи населення та внутрішній споживчий попит, відбулася девальвація національної грошової одиниці. Зниження обсягів імпорту було також наслідком впровадження заходів тарифного регулювання, щодо більшості товарів, які в достатній кількості виробляються в Україні, насамперед це стосується сільськогосподарської та харчової продукції – м'яса, цукру, картоплі, соняшникової олії [9]. Подальше скорочення імпорту, високу питому вагу енергоносіїв, які в структурі займають понад 80% та продукції промислово – технічного призначення, можливе лише з урахування забезпечення потреб економіки виробничими ресурсами [1].

Так, на прикладі Черкаської області розглянемо стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК.

Основним засобом виробництва в сільському господарстві є земля. Склад і структура земельних угідь сільськогосподарських підприємств Черкаської області наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Склад і структура сільськогосподарських угідь Черкаської області, 2006 р.

Показник	Тис. га	Питома вага, %
Всього сільськогосподарських угідь	806,40	100,00
із них взято в оренду	759,10	100,00
у тому числі: рілля	776,70	96,30
Сінокоси	12,20	1,50
Пасовища	11,80	1,50
багаторічні насадження	4,30	0,60

В структурі сільськогосподарських угідь найбільш висока питома вага припадає на рілля – 96,30%, тоді як на сінокоси та пасовища – лише 1,50%. Отже, можна зазначити, що в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області дуже велика розореність земель.

Важлива роль у забезпеченні виробничих процесів належить трудовим ресурсам, адже саме від них залежить продуктивність та ефективність господарювання підприємств. На сьогоднішній день 45% трудових ресурсів Черкаської області зайнято у промисловості і лише 28% – у сільському господарстві (табл.2).

Таблиця 2. Динаміка зайнятого населення в сільському господарстві Черкаської області

Показник	2002р.	2003р.	2004р.	2005 р.	2006 р.	2006р.у % до 2004р.
Всього зайнято, тис.осіб	557,7	569,5	538,1	561,1	585,1	104,2
в т.ч. в сільському господарстві	177,4	191,6	158,6	162,6	168,6	103,6
Питома вага зайнятих в сільському господарстві до загальної чисельності зайнятих, %	31,8	33,6	29,4	28,9	28,8	99,6

Ринок праці у 2006р. характеризується збільшенням рівня зайнятості на 4,2 % в порівнянні з 2002р. Такі зміни викликані зменшенням рівня зареєстрованого безробіття з 4,7% до 4,4% економічно активного населення працездатного віку.

У 2006р. в сільському господарстві області спостерігається підвищення рівня зайнятості економічно активного населення, в порівнянні з 2005р. Це пояснюється збільшенням обсягів залучених іноземних інвестицій, які сприяють нарощування виробничо-ресурсного потенціалу аграрної сфери економіки та збільшенню кількості вакантних місць.

Черкаська область знаходиться у центрі України, тут сприятливі агрокліматичні умови для ведення сільського господарства. Підприємства регіону спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва. Динаміку обсягів виробництва сільськогосподарської продукції представлено в табл.3.

Таблиця 3. Валова продукція сільського господарства Черкаської області, млн.грн.

Роки	Всього млн. грн.	у тому числі			
		сільськогосподарські підприємства	питома вага в загальному обсязі, %	господарства, населення	питома вага в загальному обсязі, %
2002	2870,0	1453,9	50,6	1416,1	49,3
2003	2865,1	1437,9	50,2	1427,2	49,8
2004	2691,9	1230,3	45,7	1461,6	54,2
2005	3275,9	1758,0	53,6	1517,9	46,3
2006	3639,5	2267,8	62,3	1371,7	37,6

Наведені дані засвідчують, що за період дослідження обсяги виробництва валової продукції сільського господарства зросли на 769,5 млн. грн. Такі зміни були викликані збільшенням обсягів продукції, одержаної сільськогосподарськими підприємствами в 1,6 рази, так як господарствами населення вони скоротилися на

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

9%. Отже, нарощування обсягів виробництва продукції свідчить про позитивні тенденції відродження сільськогосподарських підприємств, що сприяє посиленню концентрації та спеціалізації виробництва. В той же час у господарствах населення практично відсутня механізація виробничих процесів, інтенсивні технології не застосовуються, виробництво продукції здійснюється в умовах низької продуктивності праці, в результаті чого виробництво валової продукції скоротилося на 9%.

Динаміка обсягів виробництва сільськогосподарської продукції підприємствами сфери АПК Черкаської області наведена в таблиці 4.

Таблиця 4. Валова продукція рослинництва Черкаської області, млн. грн.

Роки	Всього	у тому числі	
		сільськогосподарські підприємства	господарства населення
2002	1827,1	1028,8	798,3
2003	1778,5	978,2	800,3
2004	1632,8	776,4	856,4
2005	2146,9	1244,4	902,5
2006	2432,1	1694,5	737,6
2006 р.+ до 2002 р.	650,0	665,7	-60,7

Обсяги виробництва валової продукції рослинництва в Черкаській області за період останні п'ять років зросли на 605,0 млн. грн. Такі позитивні зміни викликані нарощуванням виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах на 665,7 млн. грн. протягом даного періоду та одночасним скороченням у господарствах населення на 60,7 млн. грн.

Докорінні соціальні, економічні і технічні зміни, що відбуваються у сучасному світі, зумовили величезний інтерес до особливої сфери економіки – зовнішньоекономічної діяльності. Здійснення ефективних міжнародних ділових операцій та надання послуг є одним із визначальних факторів економічного зростання та подальшого розвитку процесу інтеграції України до світової спільноти. Діяльність підприємств на світовому ринку пов'язана з міжнародною виробничою та науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом товарів і послуг [8].

В 2006 році експорт товарів та послуг України перевищив імпорт майже в два рази, але роль регіонів в даній ситуації різна. Розглянемо експорт–імпорт послуг в різних регіонах за період 2006 року в таблиці 5 [1].

Таблиця 5. Експорт–імпорт послуг за регіонами за 2006 рік

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	Млн. дол. США	до 2005р., %	до загально-го обсягу, %	Млн. дол. США	до 2005р., %	до загального обсягу, %	
Україна, разом	7505,5	122,3	100,0	3812,4	129,9	100,0	3693,1
Автономна Республіка Крим	155,1	105,8	2,1	10,7	116,5	0,3	144,3
Вінницька	19,5	141,9	0,3	61,3	58,7	1,6	-41,7
Київська	104,1	102,4	1,4	66,9	194,2	1,8	37,2
Кіровоградська	15,4	131,3	0,2	3,4	74,1	0,1	12,0
Черкаська	6,6	118,1	0,1	14,7	122,1	0,4	-8,1

Черкащина, як і більшість аграрних областей України має від'ємне сальдо в експортно–імпортних операціях.

Станом на 01.01.2006р. 450 підприємств Черкаської області здійснювали зовнішньоекономічну діяльність. Свої товари експортували 258 підприємств області. Серед них найбільші обсяги поставок за кордон ВАТ “Азот”, ЗАТ “Галахер-Україна”, ТОВ “Черкаська продовольча компанія”, ЗАТ “Агроєкопродукт”, ТОВ Золотоніський лікєро-горілочний завод “Златогор”, сукупний обсяг відвантажених ними товарів склав 65% експорту області.

Імпортні операції здійснювало 301 підприємство області, що на 22 суб'єкти господарювання більше, ніж у попередньому році. Найбільші обсяги імпорту надійшли до таких підприємств: ЗАТ “Галахер–Україна”, ВАТ “Азот”, ТОВ “Черкаська продовольча компанія”. Загальний обсяг імпорту сільськогосподарської продукції склав 62% від її виробництва.

Загальний обсяг експорту товарів і послуг за 2006 рік підприємствами Черкаської області дорівнював 345,1 млн.дол.США. Основу зовнішньої торгівлі області становить торгівля товарами – 98% експорту та 96% імпорту.

Серед регіонів області найбільш активно здійснювали зовнішню торгівлю товарами підприємства міста Черкаси (табл.6).

Таблиця 6. Експорт-імпорт товарів по містах та районах Черкаської області, млн. дол.США

Назва регіонів	2002р.		2003р.		2004р.		2005р.		2006р.	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Разом	203,8	102,8	198,0	127,0	284,5	213,5	404,2	224,2	339,5	138,3
в т.ч. міста:										
Черкаси	144,5	77,3	141,1	97,8	219,3	145,9	304,7	179,6	262,6	249,7
Ватутіне	4,9	–	4,1	–	5,6	0,1	7,7	0,09	6,0	0,4
Золотоноша	10,1	2,3	15,2	2,3	13,2	1,8	5,2	3,4	4,0	2,3
Канів	1,2	0,4	1,7	1,6	3,2	1,3	22,7	1,7	8,0	6,4
Сміла	6,3	1,2	4,7	2,6	8,5	4,7	17,4	5,0	9,9	5,8
Умань	9,6	4,9	9,3	7,4	9,6	5,5	9,6	5,4	10,8	6,1
райони:										
Городищенський	0,3	0,004	0,1	0,1	0,6	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
Драбівський	–	0,6	–	–	–	–	0,1	0,09	0,2	0,2
Жашківський	1,8	0,1	0,7	1,1	0,5	8,2	1,4	2,1	0,4	5,1
Звенигородський	5,9	0,2	3,7	0,1	1,8	1,2	1,9	0,5	2,6	2,0
Золотоніський	2,9	0,4	1,7	0,6	1,8	0,3	0,7	0,2	1,1	1,0
Кам'янський	1,8	0,2	2,1	0,02	2,8	0,01	8,4	0,7	5,4	1,8
Канівський	–	0,02	–	0,08	–	0,01	–	0,04	–	–
Катеринопільський	0,1	–	0,04	–	0,1	0,6	0,02	0,001	0,7	0,1
Корсунь–Шевченківський	5,5	5,7	5,3	5,6	6,8	7,1	8,6	9,1	9,0	10,9
Лисянський	1,7	0,02	1,4	0,04	1,1	0,01	1,6	0,02	1,9	–
Манківський	–	0,05	0,002	0,6	0,04	0,5	1,8	1,4	0,9	2,0
Монастирищенський	1,4	1,2	1,1	0,8	1,5	0,7	1,8	1,4	2,5	2,1
Смілянський	0,4	0,6	0,2	0,2	0,4	0,1	0,6	0,2	1,3	0,3
Тальнівський	0,3	–	0,2	–	0,4	0,2	0,9	0,2	1,1	–
Уманський	0,01	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	1,0	0,4	3,2	0,6
Хрестинівський	–	–	–	0,004	–	0,007	–	0,02	–	0,3
Черкаський	0,7	2,1	0,8	2,2	1,3	4,2	3,1	7,1	2,6	6,4
Чигиринський	0,1	0,003	0,1	0,5	1,9	0,002	0,3	0,03	0,7	0,1
Чорнобаївський	0,03	0,6	0,1	0,01	0,5	0,2	0,4	0,7	0,4	0,5
Шполянський	3,9	4,4	3,7	2,8	4,2	29,0	3,1	3,7	3,9	5,7

З наведених даних можна відмітити, що серед районів області та міст обласного підпорядкування, підприємства які здійснювали зовнішньоторговельні операції товарами у 2006 році, на місто Черкаси припадає 77% експорту та 81% імпорту. Частка підприємств міст Умані та Сміли в експорті дорівнює 3%.

Активними учасниками міжнародної торгівлі протягом 2002–2006рр. були підприємства Корсунь-Шевченківського, Шполянського та Звенигородського районів, а пасивними – підприємства Драбівського, Канівського і Хрестинівського районів.

Серед країн світу, до яких протягом 2004–2006рр. найбільш активно експортували товари доцільно відмітити Російську Федерацію, Туреччину, Німеччину, Китай (табл. 7).

Таблиця 7. Географічна структура експорту Черкаської області

Назва країни	2004р.		2005р.		2006р.	
	Вартість, тис.дол. США	До загальног обсягу, %	Вартість, тис.дол. США	До загальног обсягу, %	Вартість, тис.дол. США	До загальног обсягу, %
Експорт, всього	284528,66	100,00	404278,24	100,00	339498,88	100,00
В т.ч. Російська Федерація	49662,30	17,40	50028,61	12,00	62506,53	18,40
Туреччина	30666,41	11,00	30890,71	7,60	31404,51	9,20
США	15987,27	6,00	18453,72	4,50	21560,32	6,40
Польща	8149,71	3,00	9758,14	2,40	12094,73	4,00
Китай	32266,12	11,30	49957,31	12,30	55324,61	16,20
Німеччина	34263,55	12,00	20867,72	5,00	23766,92	7,00
Сент-Кітс і Невіс	–	–	25505,11	6,30	23764,91	7,00
Інші країни світу	108120,93	38,00	202139,11	50,00	107960,62	31,80

З наведених даних можна відмітити, що протягом 2004–2006рр. найбільшу питому вагу у географічній структурі експорту займали: Російська Федерація – 18,40%, Китай – 16,20% і Туреччина – 9,20%. Обсяги експортних поставок збільшилися порівняно з 2005р. до Російської Федерації – на 24,9%, Туреччини – на 2%, Китаю – на 10,7%, Німеччини – на 13,8%.

Основними країнами-імпортерами підприємств Черкаської області є Російська Федерація, Швеція, США і Польща (табл.8).

Таблиця 8. Географічна структура імпорту Черкаської області

Назва країни	2004р.		2005р.		2006р.	
	Вартість, тис.дол. США	До загаль- ного обсягу, %	Вартість, тис.дол. США	До загаль- ного обсягу, %	Вартість, тис.дол. США	До загаль- ного обсягу, %
Імпорт, всього	213558,35	100,00	224237,41	100,00	310183,57	100,00
В т.ч. Російська Федерація	51368,00	24,00	24037,30	11,00	39825,41	13,00
Швеція	13883,61	7,00	20662,80	9,00	16291,11	5,20
Польща	3628,30	2,00	5273,30	2,30	17937,42	5,70
США	8444,80	4,00	15488,60	6,90	6104,80	2,00
Німеччина	26246,10	12,30	33895,90	15,00	39337,91	12,60
Італія	16525,90	7,70	18031,60	8,00	21164,60	6,80
Сполучене Королівство	11995,80	5,60	17861,21	8,00	20397,21	6,50
Інші країни світу	81152,20	38,00	89694,90	40,00	151989,90	49,00

Із даних таблиці видно, що за період 2004–2006рр. найбільшу питому вагу в структурі імпорту займали: Російська Федерація, Німеччина, Сполучене Королівство та Польща.

В умовах виходу вітчизняної економіки з кризи та переходу до стадії економічного зростання великого значення набуває інвестиційна діяльність. Інвестиції потрібні підприємствам та організаціям для переходу до нормальної господарчої діяльності, для переозброєння виробництва, підвищення якості продукції [2]. З початку процесу іноземного інвестування підприємств та організацій Черкаської області статистичною звітністю передбачався облік лише прямих інвестицій. Починаючи з I кварталу 2003р. звітність, крім прямих, передбачає врахування портфельних та інших видів надходжень іноземного капіталу.

Фактичний рух інвестицій в продовж 2006 року відбувався на 231 підприємстві області, з них 9 мали тільки портфельні інвестиції. Прямі інвестиції надходять в область у такій валюті, як долар США, євро, російський рубель, швейцарський франк, гривня, а портфельні – у гривнях і доларах США.

Найбільш інвестиційно–привабливими є такі підприємства області: харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів, де зосереджено 41,8 млн.дол.США, або 39% загально-обласної суми прямих інвестицій, а також підприємства, видом діяльності яких є операції з нерухомістю – 16,2 млн.дол.США (15%). Щодо сільського господарства, то в 2006 році було зосереджено 15 млн.дол.США. Ця галузь не достатньо користується підтримкою з боку іноземних інвесторів, оскільки вона є більш ризикованою ніж привабливою (табл.9).

Таблиця 9. Іноземні інвестиції підприємств Черкаської області за видами економічної діяльності, тис.дол.США

Види економічної діяльності	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.
Всього залучено інвестицій	104701,22	90763,02	106751,13	109635,21	147325,57
з них: сільське господарство	2576,00	814,37	3777,11	7445,46	13411,67
харчова промисловість та переробка с.– г. продуктів	41602,79	28099,94	31907,97	36508,36	36893,25
машинобудування	3295,47	3048,46	3258,61	4017,33	4299,39
інше виробництво	57226,96	58800,25	67807,46	61667,06	92721,26

Протягом 2002–2006рр. спостерігається збільшення обсягів іноземних інвестицій в сільське господарство та машинобудування. Так, у сільському господарстві сума інвестицій зросла на 10,8, а в машинобудуванні – на 1,0 млн.дол.США. За цей період спостерігається незначне зниження обсягів інвестицій у харчову промисловість та переробку сільськогосподарських продуктів – на 9% відносно 2002р.

Висновки: Зовнішньоекономічна діяльність підприємств АПК Черкаської області оцінюється позитивно. Станом на 01.01.2006р. 450 підприємств Черкаської області здійснювали зовнішньоекономічну діяльність. Свої товари експортували 258 підприємств області. Сукупний обсяг відвантажених товарів сільськогосподарської продукції склав 65% експорту області. В 2006р. кількість суб'єктів господарювання, що здійснюють імпорتنі операції зросла на 22 і становила 301 підприємство. Основу зовнішньої торгівлі області становить торгівля сільськогосподарськими товарами – 98% експорту та 96% імпорту.

Джерела та література

1. Асадчев В. Позбутися психології “навченої безпорадності” // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 45. – С. 6.
2. Вітков М.С. Розвиток інвестиційної політики в сільському господарстві України // Економіка АПК. – 2005. – №1. – С. 54–58.
3. Вялікова І.А. Гусев О.Г. Роль і місце експортно-імпорتنих операцій у формуванні промислової політики держави // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – №3. – С. 83–85.
4. Ганначенко С.Л. Україна–СОТ: Перспективи для аграрного сектору // Економіка, фінанси, право. – 2005. – №5. – С. 7–4.

5. Еслін К.Е. Тенденції та чинники змін зовнішніх товаропотоків України в період економічного піднесення //Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – №4. – С. 124–128.
6. Лука О.Ф. Порівняльні переваги АПК України у зовнішньоекономічній діяльності та перспективи її реалізації //Економіка АПК. – 2002. – №8. – С. 81–86.
7. Мельник Т.М. Зовнішня торгівля України: стан та проблеми //Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – №2. – С. 20–24.
8. Почерніні Н.В. Ринкова інфраструктура зовнішньоекономічних зв'язків АПК // Економіка АПК. – 2005. – №7. – С. 121–126.
9. Філіпенко А.С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. – Київ “Либідь”, 2002.–

Гришко Н.В.

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Введення. Питання формування концептуальних основ управління витратами в різні часи розглядали: Шерер (Scherer, 1980), Остер (Oster, 1982), Каплан (Kaplan, 1982), Махер (Maher, 1984), Портер (Porter, 1985), Купер (Cooper, 1986) та інші зарубіжні вчені. Визначення концепцій управління витратами, дефініцій з цього питання розглядали і російські вчені (Хотинська, 1985, Кокорев, 1996, Курченков, 1995 та ін.) та українські (Нападковська, 2002, Несвет, 2006, Череп, 2006 та ін.). Сучасність висуває нові вимоги забезпечення стійкого економічного зростання держави і, в першу чергу, за рахунок досконалого управління витратами.

Постановка задачі. Об'єктивно необхідним в сучасних умовах є узагальнення існуючих підходів до управління витратами та пошук нових напрямів щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств і національної економіки.

Результати. Термін «концепція» (conceptio) перекладається з латинської мови: по-перше, як система поглядів, те чи інше розуміння явищ, процесів; по-друге, як єдиний, визначальний задум, провідна думка якого-небудь твору, наукової праці тощо. Будь-яка концепція управління діяльністю промислового підприємства повинна бути гнучкою, інтегрованою і відкритою, включати принципи, прийоми і способи, методи і методики, процедури, алгоритми, схеми і моделі.

Узагальнюючи матеріали зарубіжних та вітчизняних вчених, можна виокремити наступні базові концепції управління витратами: концепція витратоутворюючих чинників (традиційне управління витратами, управління цільовими витратами); концепція за функціональною системою (ABC); концепція доданої вартості; концепція альтернативних витрат; концепція ланцюжка цінностей; концепція трансакційних витрат; концепція стратегічного управління витратами (SCM); концепція витрат, що пов'язана з якістю.

Концепція витратоутворюючих чинників має назву традиційного управління витратами (управління цільовими витратами). Ця концепція, як теоретична основа управління витратами, була сформульована у 80-х роках ХХ століття західними вченими. Одночасно в Росії у 1985 році Хотинською Г.І. було проведено дослідження залежності витрат побутових послуг від структурних чинників. Витрати за цільовим призначенням розподіляються на дві категорії: прями і непрямі витрати. Прямі витрати можуть бути спостережені по кожній цільовій витраті, тому що вони прямим і єдиним способом можуть бути конкретно віднесені на продукт згідно з встановленою метою. Такий спосіб можна назвати *відстеженням витрат*. Непрямі витрати не можуть безпосередньо доведені до кожної цільової витрати, тому що мають відношення одночасно до декількох напрямів використання. У зв'язку з чим, непрямі витрати відносяться до цільових за допомогою розподілу понесених витрат певного типу. База розподілу є важливим чинником, який значною мірою впливає на розмір витрат. Такий вид описується як *причинно-наслідковий розподіл*. У випадку менш значущої бази розподілу використовується термін *«умовний розподіл»*. У залежності від способу віднесення непрямих витрат за цільовим призначенням використовуються дві системи розподілу *традиційна система розподілу витрат і функціональна система*.

Функціональна система, яка також має назву системи ABC за першими літерами відповідного англійського терміну «activity-based costing», це – витрати на основі видів діяльності або функцій (драйверів). Системи розподілу витрат типу ABC стали застосовуватися в практичній діяльності зарубіжних підприємств наприкінці 80–х років 20 сторіччя. Головною метою впровадження функціональних систем було застосування причинно–наслідкового розподілу витрат. І в традиційній, і в функціональній концептуальних системах управління витратами при віднесенні прямих витрат на продукт за цільовим призначенням застосовуються цілком схожі підходи. Відмінності полягають у способах розподілу непрямих витрат і виборі бази їх розподілу.

На рисунку 1 показано схему традиційного та функціонального управління витратами у загальному вигляді.

Аналіз схеми управління витратами за традиційною та функціональною системами дозволяє зробити висновки, що ці дві концепції відрізняються методологією розподілу непрямих витрат.

В практиці зарубіжних підприємств широко розповсюджена *концепція доданої вартості управління витратами*. Принцип цієї концепції полягає у тому, що основним чинником, який визначає характер кривої конкурентної пропозиції підприємства, є крива його граничних витрат.

Граничні витрати – це додаткові витрати, які пов'язані з виробництвом додаткової одиниці продукту